

NÄYTTELYESITTELYSSÄ:

Hyvinkään taidemuseon
Laitumella-näyttely
12.5.–5.9.2010 ja
Salon taidemuseon
Kuvissa kotiseutu -näyttely
15.5.–22.8.2010.

ANTTI VALLIUS,
*Jyväskylän yliopisto,
taiteiden ja kulttuurin
tutkimuksen laitos*

Taiteen näkökulmia maaseudun kulttuurimaisemaan

Hyvinkään ja Salon taidemuseoiden kesän 2010 näyttelyitä määrittelevät paikka, siihen kiinnittyvä kulttuuri ja omakohtainen kokemus. Hyvinkään *Laitumella* ja Salon *Kuvissa kotiseutu* -näyttelyjen yhteisenä lähtökohdiana on suomalaisen kulttuurimaiseman tarkastelu. Niiden tulokulmat aiheeseen ovat kuitenkin erilaiset.

Laitumella-näyttelyn alaotsikko – *Vanhaa ja uutta taidetta muuttuvasta perinnemaisemasta ja sen kasveista ja eläimistä* – ohjaa katsojan ympäristön monimuotoisuuden havainnointiin. Näyttelylle on myönnetty YK:n luonnon monimuotoisuuden teemavuoden tunnus ja se on rakentunut yhteistyössä Hyvinkään ympäristönsuojeluyhdistyksen kanssa. Taustavaikutteiden ja yhteistyökumppaneiden myötä myös itse näyttelykokonaisuudesta löytyy monimuotoisuutta, joka näkyy tieteen, taiteen ja ympäristöpolitiikan kohtaamisina. Museotilojen esteettisyyden ja merkitystasoltaan moniulotteisten taideteosten lisäksi näyttely tarjoaa biologiapainotteisia luentoja sekä retkiä perinnemaisemiin.

Katalysaattorina maaseudun kulttuurimaiseman kiinnostavuudelle voidaan pitää muutosta. Maaseudun paikka staattisen erämaan ja dynaamisen kaupunkiympäristön välissä johtaa sen olemuksen häilyvyyteen. Maaseudulta odotetaan helposti muuttumattomuutta ja säilymistä perinteisiksi miellettyjen elämänarvojen kantajana; eräänlaisena esimodernina alkukotina. Toisaalta sen elinehtona on jatkuva kehitys ja muutos. Rajatilan muuttuminen haastaa myös taiteilijoita peilaamaan sen olemusta ja omaa suhtautumistaan siihen.

Laitumella-näyttelyn taiteilijajoukko on laaja ja sisältää teoksia aina 1860-luvulta tähän päivään. Teoksia ei ole asetettu näytteille kronologisessa järjestyksessä, vaan eri aikojen taiteilijat ja tyyliä käyvät hedelmällistä vuoropuhelua. Näyttelyn teokset jakavat saman lähtökohdan – ne esittävät suomalaista kulttuurimaisemaa – mutta niillä on siihen lukuisia erilaisia niin esitysmuodollisia kuin sisällöllisiäkin näkökulmia. Luonnon ja maaseudun monimuotoisuuden tarkastelu yhdistyy näyttelyssä myös kulttuurin monimuotoiseen tapaan jäsentää ympäristöään.

Katseen tarkentamista edustavat mm. Maija Albrechtin, Marko Suomen ja Inari Krohnin grafiikan vedokset, joissa nostetaan esiin kätkeyttä kauneutta. Samalla ne osoittavat, miten pienimmätkin yksityiskohdat ympäristössä, kuten kasvit ja hyönteiset, ovat merkityksellisiä osia kokonaisuudessa.

Näyttelyn lukuisista eläinaiheisista teoksista välittyy taiteilijoiden henkilökohtaisempi, eläinsuhteen kautta hahmottuva yhteys maaseutukulttuuriin. Esimerkkeinä voidaan mainita Irma Melajan 1970- ja 80-luvuilla valmistu-

neet herkät hevoskuvaukset, Miina Äkkijyrkän 1960-luvun lopun lehmä- ja hevosaiheiset teokset, Sade Kahran 2000-luvun alun tuoreesti rajatut lehmävalokuvat sekä vanhemman polven taiteilijoiden Eero Järnefeltin ja Venny Soldan-Brofeldtin 1800- ja 1900-luvun taitteen eläinaiheiset piirroksot. Samaan lähestymistapaan voidaan liittää myös näyttelyn eläinaiheiset veistokset.

Suomalaiskansallisen taiteen maisemakuvauksen klassikoiden määrittelymät mielikuvat idyllisen pienimuotoisesta maataloudesta ja niittyjen, kotojen ja hakamaiden hallitsemista kulttuurimaisemista ovat edelleen voimissaan. Tähän yleisempään laajan maisemakuvauksen kautta toteutuvaan kansallisen tilan esittämistraditioon lukeutuu suurin osa näyttelyn teoksista. Keskeisimpänä esimerkkinä siitä toimii Werner Holmbergin *Ihanteellinen maisema* (1860), jota voidaan pitää näyttelyn yhtenä pääteoksena. Muiden suomalaisen taiteen suurten nimien Akseli Gallen-Kallela, Eero Järnefeltin, Fanny Churbergin, Elin Danielson-Gambogin, Venny Soldan-Brofeldtin, Werner Thomén, Hjalmar Munsterhjelm ja Victor Westerholmin esillä olevat työt eivät kuitenkaan ole heidän tunnetuimpia teoksiaan. Siitä huolimatta ne herättävät muistumia ja mukana on myös viittauksia klassikoihin. Esimerkiksi Eero Järnefeltin ikonisen *Lehmisavu*-teoksen pariin näyttelyvierasta johdatellaan sen luonnospirroksen, harjoitelman sekä Kaapo Virtasen *Lehmisavu* (1932) -pastissin eli Järnefel-

Vasemmalla Akseli Gallen-Kallelan Akka ja kissa (1885) (kuva Vesa Aaltonen), joka on tänä kesänä nähtävänä Salon taidemuseossa samoin kuin Gunnar Berndtsonin Kesä 1895 (kuva Vesa Kinnunen). Molemmat teokset kuuluvat Turun taidemuseon kokoelmiin.

tin teoksesta tekemän mukaelman kautta. Samalla tavoin myös Seppo Tamminen naivistissävytteinen *Kaski* (2006) voidaan mieltää suoraksi viittaukseksi Järnefeltin kaskikuvauksiin.

Tarkasteltaessa kultakauden (1880–1910) mestareiden jälkeisiä suomalaisen kulttuurimaiseman kuvaajia huomataan aikaisemman tradition vaikutus, mutta myös ilmaisen monimuotoistuminen. Tyyllillistä ääripäätä edustavat Eeva Pesosen abstrahoidut, väripinnoiksi pelkistetyt maalaukset, joiden teonimet naavoineen ja kekoineen tosin viittaavat pikemmin erämaa- kuin kulttuurimaisemaan. Kaisu Aron *Kulleroniitty II* (2002) ja Sirpa Alalääkkölän *Punakorva, Ruusu ja Lotta* (2003) vangitsevat katseen suurina ja vaikuttavina teoksina. Niissä perinteiset kulttuurimaiseman tuntomerkit, kuten niityt, lادت, aidat, laitumet ja lehmät esitetään päivitetysti suurina, ilmaisuvoimaisia väripintoja käyttäen.

Hyvinkääläisten taiteilijoiden Hannu Lindholmin, Armas Hurstin ja Ilpo Stor-Pellisen viime vuosina valmistuneet maisemasarjat seuraavat suoremmin kultakauden taiteilijoiden jalanjalkia. Kukin heistä maalaa omalla tunnistettavalla tyyllillään ja on mielenkiintoista huomata, miten erilaisia tulkintoja samojen seutujen maisemista on mahdollista luoda. Kolmikon kohdalla havainnollistuu hienosti se, miten taiteen kautta hahmotettu ympäristö on kulttuurisena rakennelmana riippuvainen taiteen traditioiden lisäksi taiteilijoiden tekemistä valinnoista. Näitä valintoja edustavat niin ikään näyttelyyn rujot, melankoliset ja kurjuutta korostavat teokset, kuten Harro Koskisen 1970-luvun näivettyvää maaseutua esittävät maalaukset *Vuorenpää* (1974) ja *Syystalvella, Riihilä* (1974). Ne kritisoivat muutosta omalla vastakohtaisuudellaan ja palauttavat ajatukset holmbergmäiseen, ihanteelliseen maisemaan. Samaan tematiikkaan liittyy myös Niilo Hyttisen teos *Pieni kehityskertomus II* (1972). Uudempaa näkökulmaa aiheeseen tuovat Sami Perttilän valokuvat *Pertteli 2* (2006) ja *Korela 1* (2009), joissa luonnon ja kulttuurin ristiriitaista kohtaamista kuvataan hylätyn sohvan ja autonromun muodossa. Myös Hannu Pakarisen kaksijakoinen teos *Milk* (2008) sekä Tiina Torkkelin sekatekniikalla toteutettu *Työtön hevonen* (2008–2010) lukeutuvat tähän kategoriaan.

Tapio Heikkilän *Visuaalinen maisemanseuranta* -projektin teoksista koottu *Niityllä*-osio osoittaa, miten ympäristö on jatkuvassa muutoksessa ja mikä on kulttuurin vaikutus tähän muutokseen. Heikkilän käyttämä metodi lähentää tiedettä ja taidetta toisiinsa. Samalla se osoittaa, miten taiteen luomat ihanteelliset mielikuvat kulttuurimaisemasta toteutuvat vain tietyillä ehdoilla. Sama maisema monimuotoisena niitynä näyttäytyy mielenkiintoisempaan kuin yksipuolinen pajukko.

Salon taidemuseon *Kuvissa kotiseutu* -näyttely tarttuu suomalaisen maiseman esittelyyn vapaammalla otteella. Näyttelyn keskiössä ovat varsinaissuomalainen kulttuurimaisema ja maakunnassa vaikuttaneet taiteilijat, mutta teemaa ei seurata orjallisesti. Vanhaan veturitalliin rakennetun museon erittäin toimivaan näyttelytilaan on valittu edustava joukko suomalaista taidetta, joka on peräisin Turun taidemuseon kokoelmista. Näyttely jakaantuu neljään saliin, minkä lisäksi Veturitallin torniin on sijoitettu Gloria Badarau-Heikkilän erillisenä näyttely *Evoluutio*.

Näyttely kuljettaa katsojan matkalle suomalaiseen maisemaan. Teosten

Etualalla Inka Niemisen Lampaat ja taustalla Kaisu Aron Kulleroniitty. Kuvan Hyvinkään taidemuseon Laitumella-näyttelystä on ottanut Hannu Salmi.

esittämät maaseudun kulttuurimaisemat vaihtuvat vaivihkaa kaupunkimaisemiksi ja erämaaksi. Vuorottelevien maisematyyppien ohella vaihtelevat myös teoksissa kuvatut vuodenaajat, ihmiset ja heidän toimintansa sekä tunnelmat ja tyylit. Variaatiot rikkovat monotonisuuden, mutta haastavat myös katsojan pohtimaan erilaisten maisemakäsitysten, -arvojen ja sävyjen sisältöjä. Tätä kautta näyttely johdattaa lempeästi ymmärtämään maiseman kulttuurista luonnetta. Se, mitä on valittu kuvaamisen kohteeksi, ei ole itsensä selvyyttä, vaan erilaisten kulttuuristen valintojen tulos. Nämä valinnat puolestaan ovat aina yhteydessä taiteen ja visuaalisen kulttuurin traditioihin sekä yhteiskunnassa kulloinkin vallinneisiin historiallisiin, ideologisiin ja poliittisiin tekijöihin.

Salon näyttelyn yli 80 teoksen painopiste on vanhemmassa, 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuolen maalaustaiteessa. Tuorein maalaus on Mirja Keräsen *Abstrakti ekspressiivinen maisema* vuodelta 1988. Uudempaa taidetta edustavat myös Mauno Hartmanin, Mika Natrin, Tapio Junnon, Ukri Merikannon, Antti Louhiston, Eero Hiirosen ja Kain Tapperin veistokset sekä Jaakko Niemelän sekatekniikalla toteutettu *Teknomaisema* (1996) installaatio. Maalausten ihmiskuvaus heijastaa parhaiten teosten kuuluminen maalaustaiteen eri perinteisiin. Esimerkiksi Nina Ahlstedtin *Kesäilta* (1901), Fredrik Ahlstedtin *On tyyni nyt* (1896) ja *Henkilöitä syysmaisemassa* (1875) sekä äärimmäisen taidokkaasti maalattu Gunnar Berndtsonin *Kesä* (1893) kuvaavat porvariston joutilaan harmonista luontosuhdetta. Vasta-

Sami Perttilä, Matti, 2009, fotosec.

kohtaa sille edustavat Karl Emanuel Janssonin tummasävyinen *Havunhakaaja* (1871) sekä näyttelyn pääteos, Salon maisemissa maalattu ja nyt ensi kertaa synnyinsijoillaan nähtävä Akseli Gallen-Kallelan *Akka ja kissa* (1885). Näissä realistisissa teoksissa on keskitytty arkisen työn ja Gallen-Kallelan kohdalla myös naturalistisen karuuden esittämiseen. Toisen sävyistä työnkuvausta puolestaan edustaa Santeri Salokiven värikästä elämäniloa huokuva *Elonkorjuu* (1938).

Ensimmäisen salin maalaismaisemista siirrytään toisessa salissa kohti kaupunkiympäristöä. Victor Westerholmin teoksesta *Helmikuun aurinko* (1918) ja Ragnar Ungernin tummanpuhuvasta *Turun Mikaelinkirkko* -maalauksesta (1917) välittyvät kansakunnan sisällä käydyt mullistukset. Näyttelystä rakentuu aikamatka itsenäistyneen Suomen ajasta kohti urbaania luonnon ja kulttuurin rajapintaa. Vuodenajan vaihtuessa talveksi katsoja siirtyy maaseudulta erämaaluontoon palatakseen taas Axel Haartmanin utuisen *Ruiskuhilaat* (1950) -teoksen kautta takaisin kulttuurimaisemaan.

Maalauksissa esiintyvät tyylivariaatiot kertovat suomalaisessa taiteessa vaikuttaneista virtauksista. On avartavaa huomata, miten eri tavoin eri aikoina maisemaa on hahmotettu ja mitä sen kohdalla on milloinkin painotettu. Yhdenkin taiteilijan – esimerkiksi Akseli Gallen-Kallelan – kohdalla lähestymistapa maisemaan on voinut vaihdella suuresti. Viimeisessä salissa näyttelyn vaivaton soljuminen maisemasta toiseen muuttuu taiteen kehityksen pohdinnaksi. Kimmo Kaivannon *Maisema -67* (1967) muotoilee pesäeroa vanhempaan maalaustraditioon, mutta jakaa niiden kanssa saman maiseman kuvaamisen lähtökohdan. Pekka Halosen *Kesäpäivä saaristossa* (1906) asettuu puolestaan tyylieroista huolimatta värimaailman raikaudella ja suurilla pinnoilla luontevasti Emil Rautalan *Auringolasku Airistolla* (1945) ja Antti Jantusen *Varhaiskevään koivikko* (1974) -teosten vierelle.

Hyvinkään ja Salon taidemuseoiden näyttelyt lähestyvät maisemaa eri tavoin, mutta täydentävät samalla toisiaan. Hyvinkään *Laitumella*-näyttely ohjaa katsojan pohtimaan monimuotoisuuden teemaa ja osoittaa itse luonnon sekä sen havainnoinnin ja tulkinnan monisäikeisyyden. Salon *Kuvissa kotiseutu* -näyttely lähestyy maisemaa vapaammin löyhän Varsinais-Suomi -teeman kautta, mutta taitavan näyttelyjärjestämisen luoman pakottomuuden myötä katsoja päätyy kuin vahingossa käsittelemään ja problematisoimaan maiseman olemusta. Näyttelyt voi nähdä osana suomalaisen taiteen kentällä viime aikoina virinnyttä maaseudun kulttuurimaisemainnostusta. Halutaanko mielikuvia suomalaisesta maaseudusta vahvistaa tai uudentaa? Vai onko kyse hätähuudosta maaseudun nopeaa ja maisemaa muokkaavaa rakennemuutosta vastaan?

